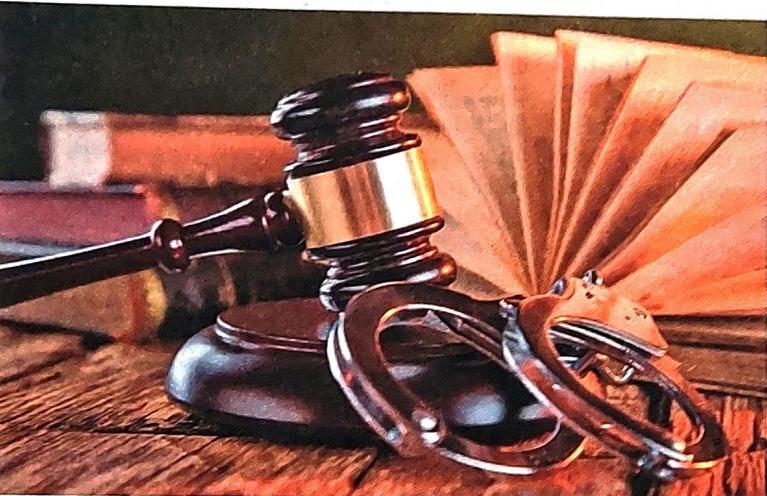

Griežtos bausmės nusikaltimų beveik nemažina

Teisingumo ministerijos atlikti tyrimai rodo, kad per pastaruosius ketverius metus šalyje mažėjo ypač sunkių ir labai sunkių nusikaltimų, tačiau Lietuvoje vis dar skiriama per griežtos bausmės nusikaltusiesiems, taip pat Europoje pirmaujame pagal kalinčiųjų skaičių 100 tūkst. gyventojų. Daugeliui žmonių šios išvados sunkiai suprantamos – kaip per griežtos? Gal nusikaltelį tiek daug todėl, kad bausmės per švelnios ir, jei jie žinoti, kad gresia ilgi metai kalėjimo, prieš nusikalsdami susimąstyti?

Ramutė ŠULČIENĖ

Bausmių vertinimas – ar jos per švelnios, ar per griežtos, priklauso nuo visuomenės nuostatų

„Jei prieš darydami nusikaltimą žmonės pavartytų Baudžiamųjų kodeksą, gal ir sustotų, bet, deja, niekas prieš nusikalsdamas jo neskaito, – sako Mykolo Romerio universiteto dėstytojas kriminologas doc. dr. Alfredas Kiškis. – O jei ir nuspręstų panaigrinėti, kas laukia, tai atgrasytų tik dalį nusikaltelį. Kai viduramžiais turgaus aikštėje kardo-vo kišenvagius, kiti kišenvagiai spėdavo apšvarinti susirinkusių smalsuolių kišenes. Taip jau yra – net ir būdami mirtinios bausmės akivaizdoje, žmonės neman, kad ir jiems tai gresia.“

Visi ne šventieji

Pasak pašnekovo, jei būtume sažiningi patys sau, turėtume pripažinti, kad turbūt visi esame kaip nors nusikaltę, pažeidę kokią nors taisykles. Beveik ketvirčiai Lietuvos gyventojų anominėse apklausose prisipažįsta-

davę kyšį, o, įvairių tyrimų duomenimis, 90–100 proc. apklaustujų prisipažino, jog yra padarę kokių nors nusikalstamų veikų. Jei mūsų smulkūs pažeidimai būtų išaiškinti ir visi būtume nubausti laisvés atémimu, remiantis principu, jog tik griežtos bausmės atgrasys nuo kitų nusikaltimų, Lietuva taip kalėjimų valstybe.

Doc. dr. A. Kiškis sako, jog mokslinių tyrimų apie nusikalstamumo ir bausmių ryšį atlikta labai daug ir visi jie rodo, kad bausmīų griežtinimas beveik neturi įtakos nusikalstamumui. Paradoksalu, bet beveik jokio poveikio bausmīų griežtumas neturi sunkių smurtinių nusikaltimų atvejais: kad ir kokia griežta ar mažiau griežta bausmė už tai gręstų, šiuo nusikaltimų tai nei sumažina, nei padidina. Pavyzdžiu, panaikinus Lietuvoje mirties bausmę, sunkių nusikaltimų skaičius išliko panašus, o metams

bégant net ir mažėja. Šiek tiek didesnį poveikį bausmių griežtinimas turi nesunkių nusikalstamų veikų, administracinių, moralės normų pažeidimų, taip pat turtinių nusikalstamų veikų atžvilgiu.

Apie ateitį negalvoja

Pasak kriminologo, sunkius smurtinius nusikaltimus asmenys dažniausiai įvykdo apimti stiprių emocijų, tuo metu jie negalvoja, kokia bausmė už tai gresia, todėl ir sustabdyti nuo nusikaltimo tai negali. Turto pasisavinimas, administracinių ir kiti panašūs nusizengimai paprastai nera impulsyvūs, jie gali būti iš anksto planuojami, apmąstomi. Tai leidžia potencialiam nusikalteliumi pasverti riziką, pagalvoti, ar verta nusikalsti. Jei numatyta bausmė gana griežta – gal visgi neverta?

Yra ir daugiau priežasčių, kodėl bausmīų griežtinimas beveik neturi įtakos žmonių elgesiui. „Psychologiskai bausmīų griežtinimas veikia labai trumpai. Jei kas nors ir išgirsta, kad bausmē tapo griežtesnės, greitai tai pamiršta. Be to, tai, kas yra čia ir dabar, žmogui daug svarbiau nei tai, kas gali būti ateityje. Tai itin būdinga visuomenės grupei, kuri turi daug socialinių problemų, priklausomybių, kuri rūpinasi tik tuo, kaip išgyventi dabar, nes išeities iš gausybės problemų nemato“, – sako kriminologas.

Kalėjimas nebūtinai išgąsdina

Bausmīų griežtumo poveikis taip pat priklauso nuo konkre-

čių asmenų, kuriems jos būtų taikomos. Visuomenė griežtai nora nubausti ne vieną sunku nusikaltimą padariusj recidyvistą. Tačiau būtent jiems griežtos bausmės neturi jokio poveikio: kad ir kiek metų gręstų išbūti kalėjirne, nuo nusikaltimų tai recidyvistų neatbaido. Kalėjimasis šiuo asmenų nebaugina: čia jiems viskas sava ir aišku. Galimybė netekti laisvés gerokai didesnį poveikį turi dar neteistiems asmenims, nes jie turī ką prarasti. „Tačiau nesuklyskime – atkurti teisingumą labai svarbu, tad bausmių sistema turėtų būti nukreiptos į asmens elgesio taisymą, o ne sukuriama situacija, kai po ilgų kalėjimo metų žmogus išeina dar piktesnis, agresyvenis, praradęs socialinius ryšius ir gebėjimą gyventi visuomenėje. Tyrimai taip pat rodo, kad svarbiau yra ne bausmės dydis, o bausmės neišvengiamumo principas“, – paaiškina doc. dr. A. Kiškis.

Bausmė ar dovana?

Daugeliui žmonių sunku suprasti, kodėl tą, kuris ką nors apvogé ar kitaip nuskriaudé, turėtume palaikyti, padėti jam išsimokslinti, teikti įvairias konsultacijas. „Bausmė tai ar dovana?“ – klausia visuomenė. Doc. dr. A. Kiškis nesistebi, kad lietuvių vis dar nori kuo griežtesnių bausmių nusikaltusiesiems, ne vienas yra už mirties bausmę. Pasak mokslininko, pakeisti požiūrį, suprasti, kodėl visiems naudingiau nusikaltelį bandyti perauklėti, o ne tik palaikyti uždarytą su tokiais pačiais asmenimis, reikia nemažai laiko. „Kai pradėjau studijuoti kriminologiją, palaikau mirties bausmę ir sunkiai priėmiau priešingą nuomonę. Tačiau kuo daugiau mokslinių argumentų ir tyrimų sužinojau, tuo tapo aišku, kad bausmīų griežtumas nemažina nusikaltimų skaičiaus. Tai jau įrodyta, todėl tik gaštame laiką vaikščiodami aplink problemą, o ne spręsdami ją taip, kaip turėtume“, – įsitikinės doc. dr. A. Kiškis.

Iš dangaus nenukrito

Pasak pašnekovo, turime suprasti, kad nusikalteliai neatdiranda iš niekur: jie yra mūsų visuomenės, mūsų sistemos atspindys ir rezultatas. „Grei-

čiausiai iš pradžių tai buvo nelauktas, nuskriaustas, neprižiūrėtas vaikas, jis buvo pasmerktas dar negimės, nes atėjo į turinčią priklausomybių nuo alkoholio ar narkotikų, smurtuojančią ir daugybę kitų problemų turinčią šeimą. Prisitaikyti visuomenėje, būti sėkmingesniam tokiam vaikui labai sudėtinga. Jis taip pat nori būti jvertintas, pastebėtas, bet to pasiekti nepavyksta. Jam nepatinka tokios žaidimo taisyklės, pagal kurias žaisdamas jis beveik visada yra pralaimėtojas, todėl jis nustoja į laikytis. Jei ir mes būtume augę tokiomis sąlygomis, gal taip pat jau būtume ne kartą teisti?" – retoriškai klausia doc. dr. A. Kiškis.

Kitokie sprendimai

Vertinti plačiau sunku, bet kai kurie teisėjai jau pradeda tai daryti. Siaubingų istorijų, kai vos gimusius nelaukiamus kūdikius motinos nužudo, atomazga iki šiol buvo panaši – maždaug aštuoneri metai nelaisvės. Tačiau šiemet panašioje istorijoje Lietuvos apeliacinio teismo teisėjai priėmė netikėtą sprendimą: itin sunkioje padėtyje buvusi moteris neturi būti siunčiama kalėti į įkalinimo įstaigą, atsakomybė taip pat turi tekti ir valstybei, kurios tarnautojai laiku nesuteikė pagalbos. Moteriai skirta dalyvauti elgesio pataisos programoje, lankytis psichologo konsultacijas, turėti darbą ir neatlygintinai išdirbtį 200 val. Teisėjai pabrėžė, kad nenorą susilaukti netikėtai užsimezgusios gyvybės moteris kelis kartus išreiškė medicinos personalui, bet į tai nebuvo sureaguota. Be to, moteris turi tris vaikus, kuriais rūpinasi, todėl motinos siuntimas į kalėjimą jiems padarytų itin neigiamą poveikį.

Atlyginti žala ir pataisyti elgesį

Pastaraisiais metais laisvės atėmimas jau néra dažniausiai skiriama bausmė ir sudaro ketvirtadalį atvejų paskirtų bausmių sistemoje. Nusikaltimą padariusiam asmeniui stengiamasi sudaryti daugiau galimybių pasitaisyti, nes dėl to laimi pati visuomenė. Per praėjusius trejus metus kas trečiam nuteistajam dažniausiai buvo skiriamos bausdos. O kaip teisingumas, kurio

reikalauja aukos? Doc. dr. A. Kiškis atkreipia dėmesį, jog ir nusikaltimų aukos savo skriaudėjui nebūtinai trokšta kuo ilgesniu kalėjimo metu. „Kai atliekant tyrimus nukentėjusiu klaušiama, kas jiems svarbiausia atkuriant teislingumą, minimi trys pagrindiniai dalykai. Dažniausiai norima, kad būtų atlyginčia tiek materialinė, tiek moralinė žala. Aukoms svarbu, jog nusikaltelis neišvengtų pačios bausmės, ne liktų visai nenubaustas. Taip pat norima, kad nusikaltelis būtų perauklėtas, pakeistų savo elgesį. Tai labai svarbu, kai nusikaltelis ir nukentėjusii sleja kokie nors giminystės ar kalmynystės ryšiai, kai jie ir toliau turės gyventi toje pačioje bendruomenėje“, – nukentėjusiu pageidavimus apžvelgia kriminologas.

Motyvuokime mokyti ir dirbtį

2016–2017 m. Lietuvoje 100 tūkst. gyventojų teko 254 įkalinti asmenys. Pagal šį rodiklį tarp Europos Sąjungos valstybių Lietuva užima paskutinę vietą. Mūsų situacija panaši kaip Turkijoje ar Sakartvelo, o tokiose šalyse kaip Arménija, Moldova, Ukraina, Albanija ar Serbija kalinčių skaičius 100 tūkst. gyventojų mažesnis nei Lietuvoje.

Vienam asmeniui išlaikyti įkalinimo įstaigoje Lietuvoje vidutiniškai per parą skiriama apie 30 eurų. Vokietijoje – nuo 75 eurų, Suomijoje – iki 300 eurų. Brangū todėl, kad su nusikaltusiais asmenimis dirba jvairūs aukštostos kvalifikacijos specialistai, o Lietuvoje kalinių resocializacijos specialistams net nebūtinė aukštasis išsilavinimas, jiems mokami maži atlyginimai, tenka dirbtį su gerokai per dideliu nuteistu skaičiumi. Pasak kriminologo, kaliničius asmenis galėtume labiau motyvuoti keistis.

Sakykime, jų mokslo arba darbo laiką susiejant su bausmės trukme: viena mokslo arba darbo diena atitinkų 1,5 dienos, praleistos kalėjime. Tais atvejais, kai priteista atlyginti žalą nusikaltėjusieng vengia dirbtį. Tačiau kitose šalyse pastebėta, kad jei nusikaltusiu asmenių darbo laikas trumpana bausmės atlikimo laiką, jie mielau sutinka dalį atlyginimo skirti žalai atlyginti ir anksčiau išeiti į laisvę.

Išeina piktai ir kerštingi

„Kai išlaikyti nusikaltusį asmenį įkalinimo įstaigoje brangu, stengiamasi jį kuo greičiau re-socializuoti. Tai pigiau nei teikti profesionalią pagalbą, todėl ir laikome ilgus metus, o išleidę į laisvę, net nebesistebime, kad nemaža dalis jų ir vėl nusikaltsta“, – apie užburto rato sistemą kalba mokslininkas. Ilgus metus nelaisvėje išbuvę asmenys atpranta nuo visuomenėje galiojančių savarankiško gyvenimo taisykių. Kriminologas sako, kad iš kalėjimo jie grįžta perėmę šlos įstaigos taisykles, dažnai ir nerašytas, tapę tam tikros subkultūros, kurioje klesti agresija ir išnaudojimas, dalimi. „Nejaugintikimės, kad, staiga atsidūrė laisvėje, buvę kalinių elgsis kitaip? Išleidami iš kalėjimo jie beveik pasmerkti nepritapti, tapti visuomenės atstumtaišais ir vėl nusikaltę grįžta į kalėjimą, o visuomenė ir vėl moka už jų išlaikymą ir reikalauja bausti dar griežčiau. Tai niekur neveda“, – tvirtina doc. dr. A. Kiškis.

Mokslininkas pasakoja apie situaciją Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV), kur vyrauja griežtų bausmių politika, o kalinių skaičius 100 tūkst. gyventojų šalyje dar didesnis nei Lietuvoje. „JAV bausmės tai sušvelninamos, tai vėl sugriežtinamos, tačiau apskritai teisinei sistemai būdinga nusikaltusius asmenis siušti ilgam laikui už grotų. Galiausiai juos vis tiek tenka išleisti, tuomet JAV stebimi smurto protrūkiai, ypač mažuose miesteliuose. Nusikaltimus padarę žmonės iš kalėjimų, kaip ir Lietuvoje, išeina piktai ir kerštingi“, – apie tuos pačius padarinius skirtinose šalyse kalba pašnekovo.

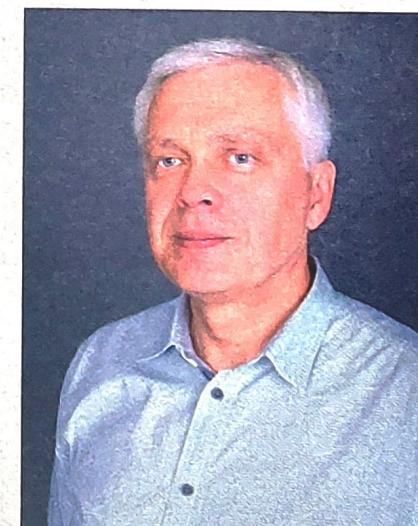
Sulaiko ne bausmės

Doc. dr. A. Kiškio tvirtinimu, didelius nusikalstamumo rodiklius lemia ne per mažos bausmės ir ne prastas policijos pareigūnų darbas, o visuomenės narių vertybinių nuostatos, jų auklėjimas ankstyvajame ir mo-kykliniame amžiuje. „Jei žmogus nedaro nusikaltimo tik todėl, kad bijo bausmės, jis vis tiek ras progų tai padaryti, kai jo niekas nemato. Mes visi tokią progą turime kasdien: išėjus kolegai iš kabineto, galime paimti kelis eurus iš jo piniginės – greičiausiai

nepastebės. Bet taip elgtis nė į galvą nešauna. Žmones sulai-ko šis tas daugiau nei bausmės baimė – tai jų vidiniai įsitikini-mai“, – sako kriminologas. Pasak pašnekovo, bausmės idėja yra pataisyti nusikaltusį asmenį, kad šis susimąstyti, pajustų savo el-gesio padarinius, tačiau dauge-lis nusikaltelių jam skirtą baus-mę laiko neteisinga, per griežta. Taigi griežtos bausmės skyrimas pats savaime žmoguje nekeičia nei jo įsitikinimų, nei vertybinių nuostatų, dėl kurių nusikaltimas buvo padarytas.

Prevencija – švietimo sistemoje

Pasak kriminologo, aktyves-nė ir kokybiškesnė nusikaltusiu asmenų resocializacija padėtų spręsti esamą situaciją, tačiau, žvelgdami į ateitį, mes būtinai turime atsigrežti ir į švietimą. „Tikimės, kad mokslas nusikal-stamumo problemai spręsti pa-siūlys kokių nors stebuklingų priemonių, bet iš tiesų viskas prasideda nuo ugdymo šeimoje ir švietimo sistemoje. Kai per apklausas žmonių klausiamā, kodėl jie nedaro nusikaltimų, dauguma atsako, jog taip elgtis tiesiog nedera, negalima. Juos stabdo ne bausmės dydis, o vi-diniai įsitikinimai. Akivaizdu, kad nusikalstamumas tiesiogiai susijęs su švietimo sistema“, – pa-brėžia mokslininkas ir primena, kad, išleisdami nusikalstamumo prevencijai vieną eurą, sutaupome iki 12–22 eurų, kurių prireikia nusikalstamumo padariniams spręsti.

„Žmones nuo nusikaltimų sulaiko šis tas daugiau nei bausmės baimė – tai jų vidiniai įsitikinimai“, – sako doc. dr. A. Kiškis. Asm. albumo nuotrauka.